

การวิเคราะห์รางวัลธรรมาภิบาลของประเทศไทย

Analysis of Good Governance Awards in Thailand

ปิยากกร หวังมหาพร / Piyakorn Whangmahaporn

วิทยาลัยบัณฑิตศึกษาด้านการจัดการ มหาวิทยาลัยศรีปทุม / Graduate College of Management, Sripatum University, Thailand

E-mail: piyakorn.wh@spu.ac.th

ประวัติบทความ

ได้รับบทความ 16 มีนาคม 2562 แก้ไข 3 สิงหาคม 2562 ตีพิมพ์ 30 กันยายน 2562

บทคัดย่อ

การศึกษาวจัยเรื่องการวิเคราะห์รางวัลธรรมาภิบาลในประเทศไทย มีวัตถุประสงค์เพื่อสำรวจข้อมูลรางวัล ธรรมาภิบาลของประเทศไทย และวิเคราะห์รางวัลธรรมาภิบาลในประเทศไทย การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเอกสาร วิเคราะห์ข้อมูลโดยการตีความและใช้สถิติพื้นฐาน ได้แก่ ค่าความถี่ ค่าร้อยละ ผลการศึกษาพบว่า องค์กรที่มอบรางวัลธรรมาภิบาลในประเทศไทยระหว่าง พ.ศ.2551-2560 นั้น ประกอบด้วยองค์กรจำนวน 4 ประเภท รวมจำนวนทั้งสิ้น 13 องค์กร องค์กรซึ่งมีจำนวนมากที่สุด 3 ลำดับแรกได้แก่ 1) องค์กรภาครัฐประเภทส่วนกลางและส่วนภูมิภาค มีจำนวน 6 องค์กร คิดเป็นร้อยละ 46.16 2) องค์กรรูปแบบผสม มีจำนวน 4 องค์กร คิดเป็นร้อยละ 30.77 และ 3) องค์กรระหว่างประเทศ มีจำนวน 2 องค์กร คิดเป็นร้อยละ 15.38 รางวัลธรรมาภิบาลในประเทศไทย จำแนกตามประเภทผู้รับรางวัลธรรมาภิบาลระหว่าง พ.ศ.2551-2560 นั้น ประกอบด้วยผู้รับรางวัลธรรมาภิบาลจำนวน 6 ประเภท รวม 4,456 องค์กร และปัจเจกบุคคล จำนวน 90 คน รวมจำนวนผู้รับรางวัลธรรมาภิบาลทั้งสิ้น 4,546 องค์กรและปัจเจกบุคคล โดยประเภทของผู้รับรางวัลธรรมาภิบาลในประเทศไทยซึ่งมีจำนวนมากที่สุด 3 ลำดับแรก ได้แก่ 1) องค์กรภาคเอกชนประเภทธุรกิจ มีจำนวน 1,804 องค์กร คิดเป็นร้อยละ 39.69 2) องค์กรภาครัฐประเภทองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น มีจำนวน 1,700 องค์กร คิดเป็นร้อยละ 37.40 และ 3) องค์กรภาครัฐประเภทส่วนกลางและส่วนภูมิภาค จำนวน 872 องค์กร คิดเป็น ร้อยละ 19.18

คำสำคัญ: รางวัล, ธรรมาภิบาล, ประเทศไทย

Abstract

This documentary research on good governance awards analysis in Thailand aimed to explore the data on good governance of Thailand and analyze good governance awards in Thailand. Data analysis was based on basic statistics such as frequency and percentage. The study indicated that the organization that awarded the good governance awards in Thailand during the year 2008-2017, consisting of 4 types of organizations, totaling 13 organizations. There are 3 types of organizations, which are 1) government organizations, central and regional organizations, with 6 organizations, representing 46.16 percent 2) mixed form organizations, with 4 organizations representing 30.77 percent and 3) international organizations with 2 organizations, representing 15.38 percent, respectively. Good governance awards in Thailand classified by category of recipients of good governance awards in Thailand during 2008-2017, consisting of 6 recipient category of good governance awards, a total of 4,456 organizations and

90 individuals, including the total number of good governance award recipients 4,546 organizations and individuals. By the type of award recipients of good governance in Thailand, which has the highest number of the first three, namely 1) the private sector, business type, with 1,804 organizations, accounting for 39.69 percent 2) government organizations, types of local government organizations, there are 1,700 organizations 37.40 percent and 3) 872 public and central government organizations, representing 19.18 percent.

Keywords: Awards, Good Governance, Thailand

บทนำ

ธรรมาภิบาลเป็นหลักการสากลที่ได้รับการยอมรับจากสถาบันนานาชาติ เป็นแนวคิดที่นำสู่การปฏิบัติมากที่สุดแนวคิดหนึ่งในการบริหารภาคสาธารณะทั่วโลกว่าเป็นปัจจัยสำคัญในการทำให้องค์กรประสบความสำเร็จ คำว่า Good Governance มาใช้ครั้งแรกเมื่อปี ค.ศ.1989 โดยปรากฏในรายงานของธนาคารโลก (World Bank) และต่อจากนั้นมาก็มีหน่วยงานต่างๆ ได้ให้ความสำคัญเกี่ยวกับหลักธรรมาภิบาล

ประเทศไทยได้ให้ความสำคัญกับการนำแนวคิดธรรมาภิบาลมาปรับใช้ในระบบราชการอย่างจริงจัง นับตั้งแต่ พ.ศ.2538 ซึ่งเป็นช่วงที่ประเทศไทยได้รับแรงผลักดันอย่างมากจากกระแสโลกาภิวัตน์ ปัญหาเศรษฐกิจ และสังคม รวมถึงสภาวะการแข่งขันทางการค้าระหว่างประเทศในภูมิภาค ประเทศไทยจึงจำเป็นต้องพัฒนา ปฏิรูปโครงสร้าง และวิธีการปฏิบัติของภาครัฐให้มีประสิทธิภาพอย่างจริงจังและต่อเนื่อง ดังนั้น จึงมีการศึกษาและนำแนวคิดของธรรมาภิบาลมาผสมผสานกับรูปแบบการปกครองที่ใช้อยู่ และมีการผลักดันให้เป็นหลักในการสร้างการปกครองที่ดี ของประเทศ จนกระทั่งปลาย พ.ศ.2540 เมื่อประเทศไทยต้องประสบปัญหาวิกฤตเศรษฐกิจและการเงินภาวะแวดล้อมและเงื่อนไขการกีดกันการค้า ทำให้รัฐบาลต้องหันมาให้ความสนใจประเด็นนี้อย่างจริงจัง กระทั่งรัฐบาลออกเป็นระเบียบ เรียกว่า ระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยการสร้างระบบบริหารกิจการบ้านเมืองและสังคมที่ดี พ.ศ.2542 และเริ่มมีผลบังคับใช้กับหน่วยงานของรัฐ ตั้งแต่ 11 สิงหาคม พ.ศ.2542 โดยมีหลักพื้นฐานของการบริหารกิจการบ้านเมืองและสังคมที่ดี 6 ประการ คือ 1) หลักนิติธรรม 2) หลักคุณธรรม 3) หลักความโปร่งใส 4) หลักความมีส่วนร่วม 5) หลักความรับผิดชอบ และ 6) หลักความคุ้มค่า เมื่อประเทศไทยมีการปฏิรูปการบริหารราชการแผ่นดิน ตามพระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการแผ่นดิน (ฉบับที่ 5) พ.ศ.2545 ที่ได้แก้ไขเพิ่มเติม มาตรา 3/1 แห่งพระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการแผ่นดิน (ฉบับที่ 3) พ.ศ.2534 บัญญัติให้กำหนดหลักเกณฑ์และวิธีการปฏิบัติราชการเพื่อให้เกิดการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี ดังนั้นจึงมีการตราพระราชกฤษฎีกาว่าด้วยหลักเกณฑ์และวิธีการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี พ.ศ. 2546 มาตรา 6 กำหนดไว้ว่าการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี เช่น การเกิดประโยชน์สุขของประชาชน การบริหารงานอย่างมีประสิทธิภาพเกิดความคุ้มค่า ส่งผลให้หน่วยงานภาครัฐตระหนักถึงความสำคัญของการบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาล โดยเฉพาะอย่างยิ่งหน่วยงานภาครัฐที่ทำหน้าที่ส่งเสริมให้หน่วยงานภาครัฐต่างๆ บริหารงานตามหลักธรรมาภิบาล เช่น สถาบันพระปกเกล้า คณะกรรมการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และหน่วยงานที่ทำหน้าที่กำกับดูแลองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เช่น กระทรวงมหาดไทย องค์กรอิสระตามรัฐธรรมนูญ เช่น สำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ หรือสำนักงานป.ป.ช. รวมทั้งรัฐวิสาหกิจและหน่วยงานเอกชนล้วนแล้วแต่ให้ความสำคัญกับการส่งเสริมให้หน่วยงานที่ตนเองเกี่ยวข้องของบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาล การส่งเสริมดังกล่าวปรากฏในรูปแบบการให้รางวัลทั้งในรูปตัวเงิน ประกาศ และโล่ประกาศเกียรติคุณ ซึ่งปรากฏครั้งแรกใน พ.ศ.2544 โดยสถาบันพระปกเกล้า

นับจากการให้รางวัลครั้งแรกจนกระทั่งปัจจุบัน (พ.ศ.2561) กลับพบว่า การให้รางวัลธรรมาภิบาลแก่หน่วยงานต่างๆ ในประเทศไทย ขาดการรวบรวมอย่างเป็นระบบ จากการศึกษาพบว่า มีหน่วยงานเพียงหน่วยงานเดียวที่รวบรวมไว้คือ สถาบันศึกษานโยบายสาธารณะ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ทว่ามุ่งเน้นไปที่การรวบรวมองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่ได้

รางวัล เช่น รางวัลดีเด่นด้านสตรีและครอบครัว ด้านการป้องกันการทุจริต ด้านดำเนินงานวัฒนธรรม ด้านบริหารจัดการที่ดี ด้านตลาดดีมีมาตรฐาน รางวัลผู้บริหารดีเด่นด้านการศึกษา รางวัลพระปกเกล้า รางวัลพระปกเกล้าทองคำ รางวัลความพยายามจัดเก็บภาษี และรางวัลเทศบาลน่าอยู่อย่างยั่งยืน โดยไม่ครอบคลุมรางวัลธรรมาภิบาลของหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชนและภาคประชาสังคม ดังนั้น การศึกษาวิจัยเพื่อวิเคราะห์รางวัลธรรมาภิบาลของหน่วยงานต่างๆ ที่มอบรางวัลและได้รับรางวัลของประเทศไทยในภาพกว้างจึงสำคัญและจำเป็นเพื่อรวบรวมเป็นแหล่งศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับหน่วยงานที่ได้มอบและรับรางวัลธรรมาภิบาล อีกทั้งข้อมูลที่ได้จะเป็นประโยชน์ติดตามความยั่งยืนของการดำเนินงานตามหลักธรรมาภิบาลของหน่วยงานเหล่านั้นต่อไป

วัตถุประสงค์การศึกษาวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่องการวิเคราะห์รางวัลธรรมาภิบาลของประเทศไทย มีวัตถุประสงค์เพื่อสำรวจข้อมูลรางวัลธรรมาภิบาลของประเทศไทยและวิเคราะห์รางวัลธรรมาภิบาลของประเทศไทย

ขอบเขตของการศึกษาวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้กำหนดขอบเขตในการศึกษาวิจัย ดังนี้ 1.ขอบเขตด้านเนื้อหา ประกอบด้วย การสำรวจข้อมูลรางวัลธรรมาภิบาลของประเทศไทย และวิเคราะห์รางวัลธรรมาภิบาลในประเทศไทย ได้แก่ การสำรวจหน่วยงานที่ให้รางวัลจำนวน 13 หน่วยงาน ได้แก่ 1) สถาบันพระปกเกล้า 2) กรมพัฒนาธุรกิจการค้า กระทรวงพาณิชย์ 3) สถาบันปว้ย อึ้งภากรณ์ ร่วมกับธนาคารแห่งประเทศไทย สถาบันพัฒนาวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อมและสมาคมธนาคารไทย 4) คณะกรรมการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น 5) ตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย 6) สำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ หรือสำนักงาน ป.ป.ช. 7) สำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ (สำนักงาน ป.ป.ช. ร่วมกับคณะกรรมการธรรมาภิบาลและความรับผิดชอบต่อสังคม หอการค้าไทย และมหาวิทยาลัยหอการค้าไทย) 8) สำนักงานป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ (ป.ป.ช.) ร่วมกับสมาคมผู้สื่อข่าวบันเทิงแห่งประเทศไทย 9) การนิคมอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย 10) หอการค้าไทยและสภาหอการค้าแห่งประเทศไทย 11) สำนักงาน ก.พ.ร. 12) สหประชาชาติ 13) เดอะริชอร์สอัลลิอันซ์ 2.ขอบเขตด้านประเด็นที่ศึกษาวิจัย เป็นการศึกษาวิจัยหลักธรรมาภิบาล 6 หลัก ได้แก่ 1) หลักนิติธรรม 2) หลักคุณธรรม 3) หลักความโปร่งใส 4) หลักการมีส่วนร่วม 5) หลักความรับผิดชอบ 6) หลักความคุ้มค่า 3.ขอบเขตด้านเวลา การศึกษาวิจัยครั้งนี้ เริ่มการให้รางวัลตั้งแต่ปี พ.ศ.2551-2560

ทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

แนวคิดธรรมาภิบาล

ความหมายของธรรมาภิบาล นักวิชาการแปลความหมายของคำว่า Good Governance ต่างกันไป เช่น แปลว่า ธรรมรัฐ (ธีระยุทธ บุญมี, 2541; อมรา พงศาพิชญ์, 2543) ธรรมาภิบาล (ชัยอนันต์ สมุทวณิช, 2541; อานันท์ ปันยารชุน, 2542) วิธีการปกครองที่ดี (ราชบัณฑิตยสถาน, ออนไลน์, 2561) และยังมีกรเรียนชานคำนี้อีกหลายคำ แต่ที่นิยมเรียกคือ ธรรมาภิบาล ในที่นี้ผู้วิจัยจึงใช้คำว่า Good Governance ซึ่งแปลว่า ธรรมาภิบาล ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้

สำหรับความหมายของธรรมาภิบาล พจนานุกรมลงดู (2561,ออนไลน์) ให้ความหมายของ ธรรมาภิบาล หรือ Good Governance หมายถึง หลักการที่นำมาใช้บริหารงานปกครองในปัจจุบัน เช่น We regard "good governance" as such that should help countries to achieve sustainable and self-reliant development and social justice. หรือ "ธรรมาภิบาล" คือสิ่งที่จะช่วยให้ประเทศต่างๆ สามารถบรรลุการพัฒนาอย่างยั่งยืนและพึ่งพาตนเองได้และเกิดความยุติธรรมทางสังคม แนวคิดหลักธรรมาภิบาลนั้นมีหน่วยงานและนักวิชาการให้ความหมายไว้ไม่แตกต่างกันสาระสำคัญมากนัก ส่วนใหญ่จะให้ความหมายครอบคลุมเรื่องการใช้อำนาจของฝ่ายนิติบัญญัติ บริหารและ ตุลาการ ที่ต้องเป็นไป

อย่างยุติธรรม โปร่งใส เป็นอิสระ ตรวจสอบได้ การจัดสรรทรัพยากรต้องเป็นไปอย่างเสมอภาค มีประสิทธิภาพ ให้ความสำคัญกับการพัฒนาความเติบโตร่วมกันระหว่างภาครัฐ ภาคเอกชนและภาคประชาชน (Asian Development Bank, 1995; อรพินท์ ส孚โชคชัย, 2540; อมรา พงศาพิชญ์และคณะ, 2541; ชีรยุทธ บุญมี, 2541; ประเวศ วะสี, 2541; อานันท์ ปันยารชุน, 2542; บวรศักดิ์ อุวรรณโณ, 2542; ไชยวัฒน์ คำชู, 2545)

องค์ประกอบที่สำคัญของหลักธรรมาภิบาล แนวคิดธรรมาภิบาลเป็นแนวคิดที่เกี่ยวข้องกับการปกครองการบริหารภาครัฐ การพัฒนาเศรษฐกิจ การให้ความสำคัญกับกระบวนการพัฒนา โดยมีระเบียบ กฎหมาย หน่วยงานและนักวิชาการให้ความเห็นเรื่ององค์ประกอบของหลัก ธรรมาภิบาลไว้ เช่น ระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยการสร้างระบบบริหารกิจการบ้านเมืองและสังคมที่ดี พ.ศ.2542 ได้อธิบายถึงองค์ประกอบของหลักธรรมาภิบาลจะต้องมี 6 องค์ประกอบ ได้แก่ หลักนิติธรรม หลักคุณธรรม หลักความโปร่งใส หลักการมีส่วนร่วม หลักความรับผิดชอบ หลักความคุ้มค่า (ระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยการสร้างระบบบริหารกิจการบ้านเมืองและสังคมที่ดี พ.ศ. 2542, 2542: 26-27) สำหรับกระทรวงมหาดไทยนั้น ระบุถึงหลักธรรมาภิบาลว่ามี 11 องค์ประกอบ (สุดจิต นิมิตกุล, 2543: 13-24) ได้แก่ การมีส่วนร่วม ความยั่งยืน ประชาชนมีความรู้สึกว่าเป็นสิ่งที่ชอบธรรม ความโปร่งใส ความเป็นธรรม ความสามารถที่จะพัฒนาทรัพยากรและวิธีการบริหารกิจการบ้านเมืองและสังคมที่ดี ความเสมอภาค ความอดทนอดกลั้น หลักนิติธรรม หลักความรับผิดชอบ และการเป็นผู้ดูแลแทนการควบคุม ในส่วนของพระราชกฤษฎีกาว่าด้วยหลักเกณฑ์และวิธีการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี พ.ศ.2546 (2546: 2-16) ระบุเกี่ยวกับการบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาล ประกอบด้วย การบริหารราชการเพื่อประโยชน์แก่ประชาชน การบริหารราชการโดยมุ่งให้เกิดผลสัมฤทธิ์ต่อการปฏิบัติงาน การบริหารราชการอย่างมีประสิทธิภาพและเกิดความคุ้มค่า การลดขั้นตอนในการบริหารราชการ การปรับปรุงภารกิจของส่วนราชการให้ทันต่อสถานการณ์ปัจจุบัน ประชาชนได้รับการอำนวยความสะดวกและได้รับการตอบสนองความต้องการอย่างแท้จริงการประเมินผลการปฏิบัติราชการอย่างสม่ำเสมอ

นอกจากนั้น ยังมีหน่วยงานที่กล่าวถึงองค์ประกอบของหลักธรรมาภิบาลที่สำคัญๆ เช่น สำนักงาน ก.พ.ร. และสถาบันพระปกเกล้า โดยถวิลวดี บุรีกุล ผู้วิจัยได้ประมวลองค์ประกอบของหลักธรรมาภิบาลของหน่วยงานและนักวิชาการ ดังแสดงในตารางที่ 1 โดยการศึกษาวิจัยครั้งนี้จะใช้หลักธรรมาภิบาล ซึ่งประกอบด้วย 6 องค์ประกอบ ได้แก่ 1) หลักนิติธรรม 2) หลักคุณธรรม 3) หลักความโปร่งใส 4) หลักการมีส่วนร่วม 5) หลักความรับผิดชอบ และ 6) หลักความคุ้มค่า เนื่องจากหน่วยงานและนักวิชาการได้ให้ความสำคัญและนำหนักกับองค์ประกอบทั้ง 6 หลักเป็นไปในทิศทางเดียวกัน ทั้งนี้ ผู้วิจัยไม่ได้ละเลยการให้ความสำคัญกับหลักความเสมอภาค หลักการกระจายอำนาจ หลักประสิทธิผล และหลักการตอบสนอง แต่ได้นำหลักการดังกล่าว กล่าวคือ หลักความเสมอภาค มีความหมายรวมในหลักนิติธรรม หลักการกระจายอำนาจ มีความหมายรวมในหลักการมีส่วนร่วม หลักประสิทธิผล มีความหมายรวมในหลักความคุ้มค่า และหลักการตอบสนอง มีความหมายรวมในหลักความรับผิดชอบ การแบ่งองค์ประกอบธรรมาภิบาลในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ จึงสอดคล้องกับระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยการสร้างระบบบริหารกิจการบ้านเมืองและสังคมที่ดี พ.ศ.2542 และแนวคิดของถวิลวดี บุรีกุล แนวคิดธรรมาภิบาลจึงเป็นแนวคิดที่มีส่วนประกอบของหลักประชาธิปไตย ประชาธิปไตย ความรับผิดชอบทางการบริหารและการบริหารจัดการภาครัฐแนวใหม่ ปรากฏดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 การวิเคราะห์องค์ประกอบของหลักสูตรมาภิบาล

ระเบียบหน่วยงานหลัก วิชาการ	ประชาธิปไตย		ประชาธิปไตย		ประชาธิปไตย		รับผิดชอบ	การบริหารจัดการ			
	นิติธรรม	โปร่งใส	รับผิดชอบ	เสมอภาค	มีส่วนร่วม	กระจายอำนาจ	คุณธรรม	ประสิทธิภาพ	ประสิทธิผล	ตอบ	สนอง
ระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยการสร้างระบบบริหาร กิจการบ้านเมืองและสังคมที่ดี พ.ศ.2542	✓	✓	✓		✓		✓				
กระทรวงมหาดไทย (ใน ชนคัตต์ ยูวบูรณ์, 2543)	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓		✓	✓	✓
พระราชกฤษฎีกาว่าด้วยหลักเกณฑ์และวิธีการบริหาร กิจการบ้านเมืองที่ดี พ.ศ.2546 (2546)	✓	✓	✓		✓		✓		✓	✓	✓
ถวิลวดี บุรีกุลและวันชัย วัฒนศัพท์ (2545)	✓	✓	✓		✓		✓				
เจริญ เจษฎาวัลย์ (2547)	✓	✓	✓	✓	✓		✓		✓	✓	✓
วรรณพร เทพหัสดิน ณ อยุธยา และคณะ (2555)	✓	✓	✓	✓	✓	✓			✓	✓	✓
สำนักงาน ก.พ.ร. (2556)	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓		✓	✓	✓
ความถี่	7	7	7	4	7	4	6		6	5	5

แนวคิดการให้รางวัลธรรมาภิบาลในประเทศไทย

หน่วยงานที่ให้รางวัลธรรมาภิบาลในประเทศไทย รางวัลธรรมาภิบาลจัดขึ้นโดยองค์กรภาครัฐ ภาคเอกชน หรือ องค์กร
ภาครัฐร่วมกับเอกชน และองค์กรระหว่างประเทศ โดยการให้รางวัลจัดมีขึ้นครั้งแรกโดยสถาบันพระปกเกล้า เมื่อ พ.ศ.
2544 ตามด้วย คณะกรรมการการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เมื่อ พ.ศ.2546 ตลาดหลักทรัพย์
แห่งประเทศไทย ในพ.ศ.2546 สำนักงาน ก.พ.ร. พ.ศ.2546 หอการค้าไทยและสภาหอการค้า แห่งประเทศไทย พ.ศ.
2546 สำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ หรือสำนักงาน ป.ป.ช. พ.ศ.2553 สำนักงาน
คณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ (สำนักงาน ป.ป.ช.) ร่วมกับคณะกรรมการธรรมาภิบาลและ
ความรับผิดชอบต่อสังคม หอการค้าไทย และมหาวิทยาลัยหอการค้าไทย พ.ศ.2553 เดอะริชชีเนสส์อินดีกซ์ พ.ศ.2554
กรมพัฒนาธุรกิจการค้า กระทรวงพาณิชย์ พ.ศ.2554 สถาบันปว้ย อิงภรณ์ ร่วมกับธนาคารแห่งประเทศไทย สถาบัน
พัฒนาวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อมและสมาคมธนาคารไทย พ.ศ.2554 การนิคมอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย
(ไม่ระบุปี) สหประชาชาติ (ไม่ระบุปี) และกรมส่งเสริมการปกครองส่วนท้องถิ่น กระทรวงมหาดไทย ซึ่งมอบรางวัลใน
พ.ศ.2547 จนถึง พ.ศ.2550 หลังจากนั้นโอนงบประมาณการมอบรางวัลให้กับคณะกรรมการการกระจายอำนาจให้แก่
องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นดำเนินการ ทำให้หลังจากนั้น กรมส่งเสริมการปกครองส่วนท้องถิ่น กระทรวงมหาดไทย ไม่
มีมอบรางวัล

เมื่อพิจารณาจากปีที่เริ่มต้นให้รางวัลของหน่วยงานต่างๆ โครงการวิจัยเรื่องนี้จึงมุ่งสำรวจองค์กรภาครัฐ ภาคท้องถิ่น
และภาคเอกชนที่ถูกประเมินจากหน่วยงานที่ให้รางวัลดังกล่าวที่ 3 จำนวน 13 แห่ง ย้อนหลัง 10 ปี นับตั้งแต่ พ.ศ.
2551 จนถึง พ.ศ.2560 (ไม่นำกรมส่งเสริมการปกครองส่วนท้องถิ่น กระทรวงมหาดไทยมาสำรวจ เนื่องจากยกเลิกการ
ให้รางวัลไปเมื่อ พ.ศ.2550) ซึ่งจะทำให้ได้หน่วยงานมอบรางวัลที่ครอบคลุมทุกหน่วยงานที่มอบรางวัลธรรมาภิบาล ใน
ประเทศไทย

การให้รางวัลธรรมาภิบาลในประเทศไทย ในการรวบรวมข้อมูลหน่วยงานที่ได้รับรางวัลของไทย พบว่ามีกรรวบรวม
โดยสถาบันศึกษานโยบายสาธารณะ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ในเว็บไซต์ www.tlg.rmutt.ac.th โดยมีเป้าหมายหลักเพื่อ
1) จัดทำฐานข้อมูล ประกอบด้วยข้อมูลพื้นฐาน และดัชนีชี้วัดที่สำคัญ เพื่อให้ผู้ใช้ประโยชน์สามารถเข้าถึงสารสนเทศ
และบริการขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น 2) สนับสนุนการมีส่วนร่วมของประชาชนโดยใช้แนวคิดการพัฒนาเว็บ
ในลักษณะ Web 2.0 ซึ่งเน้นการมีส่วนร่วมและการมีปฏิสัมพันธ์ผ่านเครือข่ายทางสังคมต่างๆ 3) จัดเก็บ รวบรวมองค์
ความรู้ ที่เกี่ยวข้องกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น 4) นำข้อมูลที่ได้จากฐานข้อมูลมาใช้เปรียบเทียบกับสมรรถนะ

(Benchmark) เพื่อเพิ่มศักยภาพและจัดลำดับของหน่วยงาน อปท. และการผนึกกำลัง (Synergy) ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น โดยรางวัลที่สถาบันศึกษานโยบายสาธารณะรวบรวมนั้น ได้แก่ รางวัล อปท. ดีเด่น ด้านสตรีและครอบครัว รางวัล อปท. ด้านการป้องกันการทุจริต รางวัล อปท.ด้านการดำเนินงานวัฒนธรรม รางวัล อปท.ที่มีการบริหารจัดการที่ดี รางวัลคุณภาพการให้บริการประชาชน รางวัลตลาดดีมีมาตรฐาน รางวัลผู้บริหารดีเด่นด้านการศึกษา รางวัลพระปกเกล้า รางวัลพระปกเกล้าทองคำ รางวัล อปท.ที่มีความพยายามในการจัดเก็บภาษี และรางวัลเทศบาลน่าอยู่อย่างยั่งยืน อย่างไรก็ตามผลการสำรวจรางวัลสิ้นสุด ณ พ.ศ.2553 และไม่มีการทำต่ออีก เมื่อพิจารณาการจัดเก็บข้อมูลเฉพาะรางวัลพระปกเกล้า รางวัลพระปกเกล้าทองคำ รางวัลการป้องกันการทุจริต ประกอบด้วยข้อมูล ได้แก่ ชื่อหน่วยงาน อำเภอ จังหวัด ปีที่ได้รับรางวัล และประเภทรางวัล

กรอบแนวคิดการศึกษาวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเอกสาร กำหนดประเด็นในรวบรวมและการวิเคราะห์ ได้แก่ ชื่อหน่วยงานที่ให้รางวัล ชื่อหน่วยงานที่ได้รับรางวัล ประเภทหน่วยงาน ชื่อรางวัลที่ได้รับ ระดับรางวัล ประเภทธรรมาภิบาลที่ได้รับ ในการวิเคราะห์รางวัลธรรมาภิบาลที่ได้รับเป็นรางวัลธรรมาภิบาลด้านใดบ้างนั้น ผู้วิจัยได้เลือกใช้ หลักธรรมาภิบาล จำนวน 6 หลัก ได้แก่ 1) หลักนิติธรรม 2) หลักคุณธรรม 3) หลักความโปร่งใส 4) หลักการมีส่วนร่วม 5) หลักความรับผิดชอบ 6) หลักความคุ้มค่า ที่ได้จากการสังเคราะห์หลักธรรมาภิบาลของหน่วยงานและนักวิชาการดังตารางที่ 1

ระเบียบวิธีวิจัย

การวิเคราะห์รางวัลธรรมาภิบาลของประเทศไทย เป็นการวิจัยเอกสาร เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาวิจัย คือ แบบวิเคราะห์รางวัลธรรมาภิบาล ประกอบด้วย ชื่อหน่วยงานที่ให้รางวัล ชื่อหน่วยงานที่ได้รับรางวัล ประเภทหน่วยงาน ชื่อรางวัลที่ได้รับ ระดับรางวัล ประเภทธรรมาภิบาลที่ได้รับ ผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร คู่มือการมอบรางวัล ประกาศของหน่วยงานผู้ให้รางวัล วิเคราะห์ข้อมูลโดยการตีความ สำหรับจำนวนหน่วยงานที่ได้รับรางวัล วิเคราะห์โดยใช้สถิติพื้นฐาน ได้แก่ ค่าความถี่ ค่าร้อยละ

ผลการศึกษา

ลักษณะรางวัลธรรมาภิบาลในประเทศไทย

ลักษณะรางวัลธรรมาภิบาลในประเทศไทย สามารถจำแนกตามรูปแบบขององค์กรที่ให้รางวัลได้จำนวน 4 กลุ่ม ดังตารางที่ 2

ตารางที่ 2 ลักษณะรางวัลธรรมาภิบาลในประเทศไทย

ที่	ชื่อหน่วยงานหรือองค์กรที่ ให้รางวัลธรรมาภิบาล	ประเภท องค์กรผู้ให้	ประเภทผู้รับ	ชื่อรางวัล	ระดับรางวัล	เกณฑ์ ประเมิน
1	เดอะริชอร์สอัลลิอันซ์ ร่วมกับคีนันและมูลนิธิ ร็อกกี้เฟลเลอร์	ระหว่าง ประเทศ	-องค์กรเอกชน ประเภทมูลนิธิ, สมาคม และ ชมรม -ภาคประชาชน	องค์กรพัฒนา เอกชนแห่ง ประเทศไทย (Thailand NGO Awards)	-ยอดเยี่ยม -รองชนะเลิศ 1 -รองชนะเลิศ 2	หลักธรรมาภิ บาล ที่ 1-6
2	องค์กรสหประชาชาติ (UNPSA: United Nations Public Service Awards)	ระหว่าง ประเทศ	องค์กรภาครัฐ	บริการสาธารณะ ยอดเยี่ยม	-ชนะเลิศ/ดีเยี่ยม -รองชนะเลิศ/ชมเชย	หลักธรรมาภิ บาล ที่ 1-6

ตารางที่ 2 (ต่อ)

ที่	ชื่อหน่วยงานหรือองค์กรที่ ให้รางวัลหรือรางวัล	ประเภท องค์กรผู้ให้	ประเภทผู้รับ	ชื่อรางวัล	ระดับรางวัล	เกณฑ์ ประเมิน
3	สถาบันพระปกเกล้า	ภาครัฐ	องค์กรภาครัฐ	รางวัล พระปกเกล้า	-พระปกเกล้าทองคำ -ใบประกาศเกียรติคุณ -โลรางวัล	หลักธรรมาภิ บาล ที่ 1,2,3,4
4	กรมพัฒนาธุรกิจการค้า กระทรวงพาณิชย์	ภาครัฐ	องค์กรเอกชน ประเภทธุรกิจ	ธรรมาภิบาลธุรกิจ ดีเด่น	-โลเกียรติคุณ -ใบประกาศเกียรติคุณ	หลักธรรมาภิ บาล ที่ 1-6
5	คณะกรรมการกระจาย อำนาจให้แก่องค์กรปกครอง ส่วนท้องถิ่น	ภาครัฐ	องค์กรภาครัฐ (อปท.)	อปท.ที่มีการ บริหารจัดการที่ดี	-โดดเด่น -ทั่วไป -ผ่านเกณฑ์	หลักธรรมา ภิบาล ที่ 1-6
6	สำนักงานคณะกรรมการ พัฒนาระบบราชการ (ก.พ.ร.)	ภาครัฐ	องค์กรภาครัฐ	รางวัลเลิศรัฐ	-ยอดเยี่ยม -ดีเด่น -รายนาม -พื้นฐาน	หลักธรรมาภิ บาล ที่ 1-6
7	การนิคมอุตสาหกรรมแห่ง ประเทศไทย	ภาครัฐ	องค์กรเอกชน ประเภทธุรกิจ	ธรรมาภิบาล สิ่งแวดล้อมและ ความปลอดภัย	-ธงขาวดาวเขียว -ธงขาวดาวทอง	หลักธรรมาภิ บาล ที่ 4,5
8	สำนักงานป้องกันและ ปราบปรามการทุจริต แห่งชาติ (ป.ป.ช.)	ภาครัฐ	องค์กร รัฐวิสาหกิจ -รัฐวิสาหกิจ -องค์กรภาครัฐ -เอกชนประเภท ธุรกิจ	รัฐวิสาหกิจที่มีการ พัฒนาสู่ความเป็น เลิศ องค์กรโปร่งใส	-ดีเลิศ -ชมเชย -องค์กรโปร่งใส -ชมเชย	หลักธรรมา ภิบาลที่ 1-3 หลักธรรมาภิ บาล ที่ 1-5
9	สถาบันปวช. อิงภาค ร่วมกับธนาคารแห่งประเทศไทย สถาบันพัฒนาวิสาหกิจ ขนาดกลางและขนาดย่อม และสมาคมธนาคารไทย	รูปแบบผสม	เอกชนประเภท ธุรกิจ	ธรรมาภิบาลดีเด่น	-ดีเด่น -รองชนะเลิศ -เกียรติคุณบัตร	หลักธรรมาภิ บาล ที่ 1-6
10	ตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย	ภาคเอกชน	เอกชนประเภท ธุรกิจ	Set Award	-เกียรติยศ -ดีเด่น	หลักธรรมาภิ บาล ที่ 1-6
11	หอการค้าไทย ร่วมกับ สภา หอการค้าแห่งประเทศไทย, มหาวิทยาลัยหอการค้าไทย	รูปแบบผสม	-เอกชนประเภท ธุรกิจ	จรรยาบรรณดีเด่น	ผ่านเกณฑ์	หลักธรรมาภิ บาล ที่ 1-6
12	สำนักงานป้องกันกรทุจริต ภาครัฐวิสาหกิจและธุรกิจ เอกชนร่วมกับ คณะกรรมการ จรรยาบรรณหอการค้าไทย และ มหาวิทยาลัยหอการค้าไทย	รูปแบบผสม	-รัฐวิสาหกิจ -เอกชนประเภท ธุรกิจ	บรรษัทภิบาล ดีเด่น	ผ่านเกณฑ์	หลักธรรมาภิ บาล ที่ 1-3
13	สำนักงานป้องกันและ ปราบปรามการทุจริต แห่งชาติ (ป.ป.ช.) ร่วมกับและสมาคมผู้สื่อข่าว บันเทิงแห่งประเทศไทย	รูปแบบผสม	-องค์กรภาครัฐ -เอกชนประเภท ธุรกิจ -ภาคประชาชน	ข้อสะอาด	-โลเกียรติยศ -เกียรติบัตร -เข็มเชิดชูเกียรติ -เงินรางวัล	หลักธรรมาภิ บาล ที่ 1-5

จากตารางที่ 2 แสดงลักษณะรางวัลธรรมาภิบาลในประเทศไทยจำแนกตามรูปแบบ ขององค์กรผู้ให้รางวัล ดังนี้

1) ลักษณะขององค์กรผู้ให้รางวัลธรรมาภิบาลแก่หน่วยงาน/องค์กร/ประชาชนในประเทศไทย พบว่า องค์กรผู้ให้รางวัลธรรมาภิบาลแก่หน่วยงาน/องค์กร/ประชาชนในประเทศไทย สามารถจำแนกได้ 4 รูปแบบ ได้แก่ 1) องค์กรระหว่างประเทศ 2) องค์กรภาครัฐ 3) องค์กรภาคเอกชน และ 4) องค์กรรูปแบบผสม จำนวนรวมทั้งสิ้น 13 องค์กร โดยมีรายละเอียดและนิยามขององค์กรผู้ให้รางวัลธรรมาภิบาลแก่หน่วยงาน/องค์กร/ประชาชนในประเทศไทยแต่ละรูปแบบ ดังนี้ 1.1 องค์กรระหว่างประเทศ หมายถึง องค์กรมูลนิธิ สมาคม และองค์กรอื่นๆ ซึ่งมีได้มีต้นกำเนิดขององค์กรในประเทศไทย และทำหน้าที่ในการพิจารณารางวัลธรรมาภิบาลให้กับหน่วยงานของประเทศต่างๆอันมีลักษณะเป็นสากล 1.2 องค์กรภาครัฐ หมายถึง หน่วยงานภาครัฐซึ่งดำเนินงานโดยรัฐบาลในประเทศไทย ได้แก่ องค์กรภาครัฐประเภท ส่วนกลางและส่วนภูมิภาค 1.3 องค์กรภาคเอกชน หมายถึง องค์กรซึ่งดำเนินงานโดยประชาชนในประเทศไทย แบ่งออกเป็น 2 ประเภท ได้แก่ 1) ประเภทธุรกิจ ได้แก่ องค์กรซึ่งมีสถานะเป็นบริษัท และสถาบันการศึกษาเอกชนต่างๆ และ 2) ประเภทไม่แสวงหากำไร ได้แก่ มูลนิธิ และสมาคมต่างๆ ซึ่งมีต้นกำเนิดขององค์กรในประเทศไทย 1.4 องค์กรรูปแบบผสม หมายถึง องค์กรซึ่งเป็นดำเนินงานร่วมกันระหว่างองค์กรมากกว่า 1 ประเภท เช่น องค์กรภาครัฐดำเนินงานร่วมกับองค์กรภาคเอกชน

2) ลักษณะผู้รับรางวัลธรรมาภิบาลในประเทศไทย พบว่า ผู้รับรางวัลธรรมาภิบาลในประเทศไทยสามารถจำแนกได้ 3 รูปแบบ ได้แก่ องค์กรภาครัฐ องค์กรภาคเอกชน และองค์กรภาคประชาชน โดยมีรายละเอียด ดังนี้ 2.1 องค์กรภาครัฐ หมายถึง หน่วยงานภาครัฐซึ่งดำเนินงานโดยรัฐบาลในประเทศไทย แบ่งออกเป็น 3 ประเภท ได้แก่ 1) ประเภท ส่วนกลางและส่วนภูมิภาค 2) ประเภทองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และ 3) ประเภทรัฐวิสาหกิจ 2.2 องค์กรภาคเอกชน หมายถึง องค์กรซึ่งดำเนินงานโดยประชาชนในประเทศไทย แบ่งออกเป็น 2 ประเภท ได้แก่ 1) ประเภทธุรกิจ ได้แก่ องค์กรซึ่งมีสถานะเป็นบริษัท หรือสถานะอื่นๆ โดยมีวัตถุประสงค์ขององค์กรในการแสวงหากำไรจากการประกอบกิจการต่างๆ และ 2) ประเภทไม่แสวงหากำไร ได้แก่ มูลนิธิ และสมาคมต่างๆ 2.3 องค์กรภาคประชาชน หมายถึง ประชาชนซึ่งมีสถานภาพเป็นปัจเจกบุคคล

3) มิติการประเมินเกณฑ์รางวัลธรรมาภิบาลในประเทศไทย พบว่า มิติการประเมินเกณฑ์รางวัลธรรมาภิบาลในประเทศไทยนั้น จะมุ่งเน้นการประเมินตามกรอบของหลักธรรมาภิบาล 6 หลัก ซึ่งประกอบด้วย 1) หลักนิติธรรม 2) หลักคุณธรรม 3) หลักความโปร่งใส 4) หลักการมีส่วนร่วม 5) หลักความรับผิดชอบ 6) หลักความคุ้มค่า โดยมีมิติการประเมินเกณฑ์รางวัลธรรมาภิบาลในประเทศไทยนั้น เป็นการประเมินตามกรอบของหลักธรรมาภิบาลทั้ง 6 ด้านในภาพรวม หรือเป็นการกำหนดการประเมินในรายด้านใดด้านหนึ่งหรือหลายด้าน จาก 6 ด้าน ตามกรอบของหลักธรรมาภิบาล

4) โครงสร้างของระดับรางวัลธรรมาภิบาลในประเทศไทย พบว่า โครงสร้างของระดับรางวัลธรรมาภิบาลในประเทศไทยนั้น มีการกำหนดโครงสร้างของระดับรางวัลธรรมาภิบาลในประเทศไทยไว้อย่างหลากหลาย แต่พบว่า ไม่มีการตั้งชื่อระดับรางวัลที่แสดงถึงคุณลักษณะในการเรียงอันดับจากมากไปหาน้อย สูงไปหาต่ำ

5) เกณฑ์การพิจารณาค่าคะแนน และเกณฑ์ในการคำนวณค่าคะแนนของการประเมินรางวัล เกณฑ์การพิจารณาค่าคะแนน และเกณฑ์ในการคำนวณค่าคะแนนของการประเมินรางวัลนั้น พบว่า องค์กรที่ให้รางวัลบางองค์กร ไม่มีการนำเสนอและแสดงรายละเอียดการพิจารณาค่าคะแนน และเกณฑ์ในการคำนวณค่าคะแนนของการประเมินรางวัล นอกจากนี้ยังพบว่า องค์กรที่ให้รางวัลหลายองค์กรไม่มีการกำหนดเกณฑ์การพิจารณาค่าคะแนน และเกณฑ์ในการคำนวณค่าคะแนนของการประเมินรางวัล

ผลการวิเคราะห์รางวัลธรรมาภิบาลในประเทศไทย

จากผลการวิเคราะห์รางวัลธรรมาภิบาลในประเทศไทย จำแนกตามประเภทองค์กรที่มอบรางวัลธรรมาภิบาล กล่าวคือ องค์กรที่มอบรางวัลธรรมาภิบาลในประเทศไทยระหว่างปีพ.ศ.2551-2560 นั้น ประกอบด้วยองค์กรจำนวน 4 ประเภท รวมจำนวนทั้งสิ้น 13 องค์กร โดยประเภทองค์กรซึ่งมีจำนวนมากที่สุด 3 ลำดับแรกได้แก่ 1) องค์กรภาครัฐประเภท

ส่วนกลางและส่วนภูมิภาค มีจำนวน 6 องค์การ คิดเป็นร้อยละ 46.16 2) องค์การรูปแบบผสม มีจำนวน 4 องค์การ คิดเป็นร้อยละ 30.77 และ 3) องค์การระหว่างประเทศ มีจำนวน 2 องค์การ คิดเป็นร้อยละ 15.38 ตามลำดับ

สำหรับกรณีวิเคราะห์รางวัลธรรมมาภิบาลในประเทศไทย จำแนกตามประเภทผู้รับรางวัลธรรมมาภิบาลในประเทศไทย สามารถอธิบายได้ว่า ผู้รับรางวัลธรรมมาภิบาลในประเทศไทยระหว่างปีพ.ศ.2551-2560 นั้น ประกอบด้วยผู้รับรางวัลธรรมมาภิบาลจำนวน 6 ประเภท รวม 4,456 องค์การ และปัจเจกบุคคล จำนวน 90 คน รวมจำนวนผู้รับรางวัลธรรมมาภิบาลทั้งสิ้น 4,546 องค์การและปัจเจกบุคคล โดยประเภทของผู้รับรางวัลธรรมมาภิบาลในประเทศไทยซึ่งมีจำนวนมากที่สุด 3 ลำดับแรกได้แก่ 1) องค์การภาคเอกชนประเภทธุรกิจ มีจำนวน 1,804 องค์การ คิดเป็นร้อยละ 39.69 2) องค์การภาครัฐประเภทองค์การปกครองส่วนท้องถิ่น มีจำนวน 1,700 องค์การ คิดเป็นร้อยละ 37.40 และ 3) องค์การภาครัฐประเภทส่วนกลางและส่วนภูมิภาค จำนวน 872 องค์การ คิดเป็นร้อยละ 19.18 (สำหรับรายละเอียดข้อมูลหน่วยงานที่รับรางวัลธรรมมาภิบาล ผู้สนใจสามารถศึกษาได้ที่เว็บไซต์สถาบันพระปกเกล้า)

อภิปรายผลการศึกษาวิจัยและสรุป

จากผลการศึกษาวิจัยได้ค้นพบข้อมูลรางวัลธรรมมาภิบาล โดยสามารถอภิปรายประเด็นของเกณฑ์และตัวชี้วัดของหน่วยงานที่ให้รางวัลธรรมมาภิบาล (รวม 14 หน่วยงาน แต่มี 1 หน่วยงานยกเลิกการให้รางวัลไปคือ กรมส่งเสริมการปกครองส่วนท้องถิ่น กระทรวงมหาดไทย) โดยแบ่งออกเป็น 2 ช่วง ได้แก่ 1. ปี 2540-2550 และ 2. ปี 2551-2561 ดังนี้ (มีหน่วยงานไม่ระบุปีเริ่มต้นการให้รางวัลอยู่ 3 หน่วยงาน คือ การนิคมอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย สหประชาชาติ สำนักงานป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ ร่วมกับ สมาคมผู้สื่อข่าวบันเทิงแห่งประเทศไทย)

1) การให้รางวัลธรรมมาภิบาลในช่วงปี 2540-2550: เมื่อพิจารณาหน่วยงานที่ให้รางวัลธรรมมาภิบาลในช่วง 10 ปีแรกพบว่า มีหน่วยงานที่ให้รางวัลจำนวน 6 หน่วยงาน ได้แก่ สถาบันพระปกเกล้า (2544) คณะกรรมการการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (2546) ตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย (2546) หอการค้าไทยและสภาหอการค้าแห่งประเทศไทย (2546) สำนักงาน ก.พ.ร. (2546) กรมส่งเสริมการปกครองส่วนท้องถิ่น กระทรวงมหาดไทย (2547)พบว่า ในช่วง 10 ปีแรกของรางวัล ส่วนใหญ่จะเป็นหน่วยงานภาครัฐที่ให้รางวัล การให้รางวัลดังกล่าวผู้วิจัยมีความเห็นว่าในช่วงนั้นเป็นช่วงของการที่ประเทศไทยมีรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.2540 รัฐธรรมนูญยังกำหนดให้มีการกระจายอำนาจไปสู่ท้องถิ่น และมีการตราพระราชกฤษฎีกาว่าด้วยหลักเกณฑ์และวิธีการบริหารจัดการบ้านเมืองที่ดี พ.ศ.2546 เนื่องจากมาตรา 3/1 แห่งพระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการแผ่นดิน พ.ศ.2534 บัญญัติให้กำหนดหลักเกณฑ์และวิธีการในการปฏิบัติราชการและสั่งการให้ส่วนราชการและข้าราชการปฏิบัติราชการให้เกิดการบริหารที่ดี เพื่อประโยชน์สุขของประชาชน มีประสิทธิภาพ คุ่มค่า ลดขั้นตอนที่เกินความจำเป็น อำนวยความสะดวกและตอบสนองความต้องการของประชาชน และมีการประเมินผลการปฏิบัติราชการอย่างสม่ำเสมอ โดยสถาบันพระปกเกล้าเป็นหน่วยงานแรกที่ริเริ่มการให้รางวัลธรรมมาภิบาล คือในปี 2544 รางวัลที่ให้คือ รางวัลพระปกเกล้าและใบประกาศเกียรติคุณสถาบันพระปกเกล้าแก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่มีความเป็นเลิศด้านความโปร่งใสและส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชน เพื่อเป็นการส่งเสริมหลักธรรมมาภิบาลในการปกครองท้องถิ่น เพื่อส่งเสริมและผลักดันให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในฐานะเป็นหน่วยงานที่อยู่ใกล้ชิดประชาชนในพื้นที่มากที่สุด ซึ่งมีหน้าที่โดยตรงในการดูแลรักษาความสงบ ตลอดจนปลูกจิตสำนึกแห่งพลังความสามัคคีของคนในพื้นที่ ได้ทำหน้าที่เป็นหน่วยงานในการเสริมสร้างสันติสุขและความสมานฉันท์ ให้เกิดขึ้นในท้องถิ่น ส่งเสริมให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ในฐานะหน่วยงานหลักที่ทำหน้าที่บริหารจัดการท้องถิ่น ให้สามารถร่วมมือกับเครือข่ายจากภาคส่วนต่างๆ ในพื้นที่ ได้แก่ ภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาสังคม ในการร่วมมือพัฒนาท้องถิ่นไปสู่เป้าหมายของการพัฒนาที่ยั่งยืนร่วมกัน ตัวชี้วัดที่ใช้คือ ความโปร่งใส เสริมสร้างสันติสุขและสมานฉันท์ และเครือข่ายความร่วมมือ เพื่อให้รางวัลกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น รางวัลดังกล่าวจำแนกเป็นรายด้านและมีระดับรางวัลด้วย การให้รางวัลนั้นสอดคล้องกับรัฐธรรมนูญ พระราชกฤษฎีกา รวมทั้งพระราชบัญญัติกำหนดแผนและขั้นตอนการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พ.ศ.

2542 อีกทั้งสอดคล้องกับภารกิจของสถาบันพระปกเกล้าในการส่งเสริมความร่วมมือกับองค์กรในประเทศและต่างประเทศ ในกิจการเกี่ยวกับการพัฒนาประชาธิปไตย เช่นเดียวกับ คณะกรรมการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ที่ตั้งขึ้นมาตามพระราชบัญญัติกำหนดแผนและขั้นตอนการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พ.ศ.2542 มีหน้าที่จัดสรรเงินอุดหนุนให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่มีการบริหารจัดการที่ดี กระตุ้นจูงใจให้เกิดการแข่งขัน เพิ่มประสิทธิภาพในการบริหารจัดการ จึงได้ให้รางวัลองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่มีการบริหารจัดการที่ดี โดยเริ่มในพ.ศ.2546 รางวัลดังกล่าวไม่มีการจำแนกรายด้านแต่มีระดับรางวัลซึ่งต่างจากของสถาบันพระปกเกล้า ที่มีรายด้านแต่มีระดับรางวัล

หน่วยงานที่ให้รางวัลที่สำคัญอีกหน่วยงานหนึ่งคือ สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาระบบราชการ (ก.พ.ร.) การปฏิรูประบบราชการเมื่อปี พ.ศ.2545 ส่งผลให้มีการปรับเปลี่ยนกระบวนการบริหารงานและการปรับปรุงโครงสร้างส่วนราชการในทุกกระทรวง ทบวง กรม ครั้งใหญ่ ซึ่งเป็นผลมาจากพระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการแผ่นดิน (ฉบับที่ 5) พ.ศ.2545 และ พระราชบัญญัติปรับปรุงกระทรวง ทบวง กรม พ.ศ.2545 ที่มีผลบังคับใช้เมื่อวันที่ 3 ตุลาคม พ.ศ. 2545 โดยมาตรา 3/1 แห่งพระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการแผ่นดิน (ฉบับที่ 5) พ.ศ.2545 ได้มุ่งเน้นให้การบริหารราชการแผ่นดินต้องเป็นไปเพื่อประโยชน์สุขของประชาชนและเกิดผลสัมฤทธิ์ต่อภารกิจของรัฐ และกำหนดให้มีคณะกรรมการพัฒนาระบบราชการ (ก.พ.ร.) เป็นกลไกขับเคลื่อนให้เกิดผลสัมฤทธิ์ดังกล่าว จึงนับได้ว่าสำนักงาน ก.พ.ร. ถือกำเนิดขึ้นเมื่อวันที่ 3 ตุลาคม 2545 รางวัลที่ สำนักงานมอบนั้น มีลักษณะพัฒนาการอาจกล่าวได้ว่าการปรับเปลี่ยนเป็นระยะๆ โดยเพิ่มจำนวนรางวัลขึ้น แต่จะเน้นเฉพาะรางวัลบริการภาครัฐเป็นหลัก เน้นบริการที่มีมาตรฐาน มีการบูรณาการ มีนวัตกรรม มีความยั่งยืน เดิมทีมีรางวัลรายด้าน ต่อมาปรับเปลี่ยนรางวัลรายด้านมาเป็นชื่อรางวัลเลย เช่น รางวัลคุณภาพบริการประชาชน ด้านกระบวนการ และด้านนวัตกรรม ซึ่งมีเพียง 3 ด้านในระยะแรก ต่อมาปรับเปลี่ยนเป็นชื่อรางวัล คือ รางวัลด้านมาตรฐานการบริการ รางวัลด้านบูรณาการบริการ รางวัลด้านนวัตกรรม การบริการ และรางวัลการบริการอย่างยั่งยืน และเพิ่มรางวัล รางวัลการบริการภาครัฐยอดเยี่ยม การให้รางวัลจึงมีลักษณะคล้ายคลึงกับสถาบันพระปกเกล้า คือ มีลักษณะ 2 มิติ คือ ระบุชื่อรางวัล และมีระดับรางวัล ควบคู่กันไป (ระดับรางวัลของสถาบันพระปกเกล้า ได้แก่ พระปกเกล้าทองคำ ไบประกาศเกียรติคุณ โลรางวัล ส่วนระดับรางวัล ของ กพร. ได้แก่ ยอดเยี่ยม ดีเด่น รวยหมวด และ พื้นฐาน) ในส่วนผู้ให้รางวัลอีก 2 ราย คือ ตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย ชื่อ รางวัลคือรางวัลบริษัทจดทะเบียนด้านการรายงานบรรษัทภิบาลดีเยี่ยม และหอการค้าไทย ร่วมกับ สภาหอการค้าแห่งประเทศไทย มีตัวชี้วัดบรรษัทภิบาล ชื่อรางวัล จรรยาบรรณดีเด่น หอการค้าไทย รางวัลทั้งสองประเภทไม่มีระดับรางวัล

ผู้วิจัยมีข้อสังเกตว่า ความสำเร็จของการให้รางวัลของหน่วยงานที่มอบรางวัลในช่วงนี้ หากพิจารณาจากความต่อเนื่องของการมอบรางวัลพบว่า ภารกิจของหน่วยงานเป็นปัจจัยหลักของความต่อเนื่องในการมอบรางวัล เช่น สถาบันพระปกเกล้า ซึ่งมีหน้าที่ส่งเสริมความเป็นประชาธิปไตย หรือ คณะกรรมการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ที่มีหน้าที่ส่งเสริมการกระจายอำนาจให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น หน่วยงานทั้งสองจึงให้ความสำคัญกับการมอบรางวัลเพื่อให้หน่วยงานต่างๆ พัฒนาการจัดบริการสาธารณะโดยใช้หลักธรรมาภิบาล นอกจากนั้น ปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จในการมอบรางวัลอีกประการคือ ปัจจัยด้านงบประมาณ หากขาดงบประมาณในการดำเนินการมอบรางวัลแล้ว การมอบรางวัลจะขาดความต่อเนื่อง เพราะการประเมินหน่วยงานเพื่อมอบรางวัลมีหลายขั้นตอน โดยเฉพาะการลงพื้นที่เพื่อตรวจประเมินโดยกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิต้องมีงบประมาณในการดำเนินการ เป็นต้น

2) การให้รางวัลธรรมาภิบาลในช่วงปี 2551-2561: เมื่อพิจารณาหน่วยงานที่ให้รางวัลธรรมาภิบาลในช่วง 10 ปีหลังพบว่า มีหน่วยงานที่ให้รางวัลจำนวน 8 หน่วยงาน ได้แก่ เดอะริซอร์สอัลลิอันซ์ (2554) สหประชาชาติ (ไม่ระบุ) กรมพัฒนาธุรกิจการค้า กระทรวงพาณิชย์ (2554) การนิคมอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย (ไม่ระบุ) สำนักงานป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ (ป.ป.ช.) (2553) สถาบันป๊วย อังภากรณ์ (2554) สำนักงานป้องกันการทุจริตภาครัฐวิสาหกิจและธุรกิจเอกชนร่วมกับคณะกรรมการจรรยาบรรณหอการค้าไทย และมหาวิทยาลัยหอการค้าไทย (2553)

สำนักงานป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ (ป.ป.ช.) ร่วมกับและสมาคมผู้สื่อข่าวบันเทิงแห่งประเทศไทย (ไม่ระบุ) พบว่า ในช่วง 10 ปีหลังของรางวัลเป็นหน่วยงานที่ให้รางวัลเป็นหน่วยงานของรัฐและมีหน่วยงานรูปแบบผสมระหว่างหน่วยงานภาครัฐและเอกชนที่ให้รางวัลมากขึ้น และมีการให้รางวัลโดยองค์กรพัฒนาเอกชนและองค์กรการระหว่างประเทศด้วย หน่วยงานภาครัฐที่มอบรางวัล เช่น สำนักงานป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ (ป.ป.ช.) มอบรางวัลประเภทเดียวคือ องค์กรโปร่งใส และมีระดับรางวัลด้วย เช่นเดียวกับหน่วยงานอื่นๆ ในช่วงนี้ที่มอบรางวัลเพียงประเภทเดียว แต่จะมีระดับรางวัล เพื่อเป็นแรงจูงใจให้มีการพัฒนาหน่วยงานให้ได้รับรางวัลที่สูงขึ้น หน่วยงานที่มอบรางวัลจะเป็นการมอบรางวัลธรรมดาภิบาลในภาพรวม รวมทั้งสำนักงานป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ (ป.ป.ช.) ที่มอบรางวัลด้านความโปร่งใสอันสอดคล้องกับภารกิจของหน่วยงาน แต่นิยามของรางวัลครอบคลุมมิติอื่นๆ ของธรรมดาภิบาลด้วย เช่น นิติธรรม ความคุ้มค่า ดึงนิยามที่ว่า “ยกระดับความโปร่งใสของประเทศไทย เป็นขวัญกำลังใจ ยกย่องเชิดชูหน่วยงาน องค์กร สถาบัน ภาครัฐ ภาครัฐวิสาหกิจ ภาคธุรกิจเอกชน และนิติบุคคลให้เป็นแบบอย่างที่ดี” ผู้วิจัยมีข้อสังเกตว่า หน่วยงานที่มอบรางวัลในช่วงนี้มีหลายหน่วยงานที่มีการมอบรางวัลไม่ต่อเนื่อง เช่น เดอะริชอร์สอัลลิอันซ์ โดยพบว่า ไม่พบข้อมูลการมอบรางวัลในระยะหลัง นอกจากนั้นยังมีการเปลี่ยนแปลงพันธมิตรแล้วแต่ปีใดจะจับมือกับหน่วยงานใดในการมอบรางวัล หรือการนิคมอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย ที่พบว่า ขาดฐานข้อมูลในการมอบรางวัลในช่วงแรกๆ เนื่องจากมีการเปลี่ยนแปลงผู้ดูแลฐานข้อมูล ปัจจัยต่างๆ กล่าวคือ การเปลี่ยนแปลงพันธมิตร หรือ การบริหารจัดการรางวัล เป็นปัจจัยที่อาจส่งผลกระทบต่อความน่าเชื่อถือต่อหน่วยงานที่มอบรางวัลได้ จากพัฒนาการทั้ง 2 ช่วง ผู้วิจัยมีข้อสังเกตว่า การกำหนดเกณฑ์และตัวชี้วัดในการประเมินของหน่วยงานส่วนใหญ่ จะใช้วิธีการแบบผสม คือ การประเมินตนเอง การประเมินจากเอกสารโดยคณะกรรมการและการออกตรวจเยี่ยม การประเมินจากผู้มีส่วนได้ส่วนเสียเพื่อทวนสอบ และมีการกำหนดตัวชี้วัดและค่าคะแนน ซึ่งเป็นไปตามลักษณะเฉพาะของแต่ละองค์กรที่เป็นผู้ประเมินว่าจะให้ความสำคัญกับเรื่องใด เช่น เรื่องสภาพแวดล้อม เรื่องความปลอดภัย เรื่องความโปร่งใสสำหรับทิศทางในอนาคตของเกณฑ์และตัวชี้วัดการมอบรางวัลธรรมดาภิบาลในอนาคต ควรสอดคล้องกับภารกิจของหน่วยงานที่มอบ เช่น กพร. มีหน้าที่ประเมินหน่วยงานภาครัฐ จึงกำหนดตัวชี้วัดด้านบริการเป็นหลักในการกำหนดรางวัลควรมี 2 มิติ กล่าวคือ ประเภทรางวัลที่ได้รับและระดับรางวัลที่ได้ เช่น รางวัลบูรณาการการบริการ (ระดับชมเชย ระดับดี ระดับดีเด่น) เพื่อก่อให้เกิดแรงจูงใจในการพัฒนาบริการ/การจัดบริการสาธารณะอย่างต่อเนื่องและเป็นการท้าทายให้หน่วยงานที่ต้องการรางวัลพัฒนาอย่างก้าวหน้าด้วย สำหรับหน่วยงานที่ยังไม่ได้กำหนดเกณฑ์และระดับรางวัล เช่น หน่วยงานเอกชน ก็ควรกำหนดระดับการให้รางวัลที่ทำหายเช่นกัน ในขณะที่ขั้นตอนการประเมินรางวัล ควรมีการประเมินตนเอง การประเมินเอกสาร การประเมินโดยการเยี่ยมเยียน โดยมีการประเมินในรูปแบบคณะกรรมการ เพื่อให้รางวัลที่มอบมีมาตรฐาน น่าเชื่อถือ ซึ่งจะส่งผลให้เกิดความยั่งยืนในการให้รางวัลของหน่วยงานที่มอบและเกิดแรงกระตุ้นในการบริหารจัดการของหน่วยงานผู้รับรางวัลในอีกด้านหนึ่งด้วย ดังนั้น การวิเคราะห์รางวัลธรรมดาภิบาลครั้งนี้ จึงเป็นการรวบรวมให้เห็นหน่วยงานที่มอบและลักษณะรางวัลที่มอบ โดยเฉพาะอย่างยิ่งโครงสร้างของรางวัล เพื่อชี้ให้เห็นความหลากหลายของลักษณะรางวัลธรรมดาภิบาลในประเทศไทย ซึ่งจะนำไปสู่การศึกษาในเชิงลึกต่อไป

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะจากผลการศึกษาวิจัย

1) จากผลการศึกษาวิจัยที่พบว่า โครงสร้างของระดับรางวัลธรรมดาภิบาลในประเทศไทยมีความหลากหลาย การตั้งชื่อรางวัลเป็นการตั้งตามคุณลักษณะของรางวัล แต่ขาดการตั้งชื่อระดับรางวัลที่แสดงถึงคุณลักษณะในการเรียงอันดับจากมากไปหาน้อย สูงไปหาต่ำ ดังนั้น หน่วยงานที่เกี่ยวข้องอาจพิจารณาชื่อรางวัลที่บ่งบอกทั้งลักษณะของรางวัลและระดับของรางวัลควบคู่กันไป

2) จากเกณฑ์การพิจารณาค่าคะแนนและเกณฑ์ในการคำนวณค่าคะแนนของการประเมินรางวัล ที่พบว่า องค์กรที่ให้รางวัลหลายองค์กรไม่มีการกำหนดเกณฑ์การพิจารณาค่าคะแนน และเกณฑ์ในการคำนวณค่าคะแนนของการประเมินรางวัลที่ชัดเจนและเข้าใจได้ง่าย องค์กรที่ให้รางวัลบางองค์กรยังมีการพิจารณาค่าคะแนน โดยกำหนดเกณฑ์การให้คะแนนในลักษณะที่เป็นอัตวิสัย ดังนั้น หน่วยงานที่ให้รางวัลบางหน่วยงานควรพิจารณากำหนดเกณฑ์ที่ชัดเจนและมีมาตรฐานมากขึ้น

3) ในการให้รางวัลสรรมาภิบาลควรใช้การประเมินจากเอกสารและการประเมินโดยการตรวจเยี่ยม เพื่อนำผลการประเมินทั้งหมดเป็นเกณฑ์ในการมอบรางวัล

ข้อเสนอแนะในการศึกษาวิจัยครั้งต่อไป

เนื่องจากการศึกษาวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเอกสาร การศึกษาครั้งต่อไปควรนำข้อมูลที่ได้จากการรวบรวมครั้งนี้ไปศึกษาวิจัยต่อไป โดยอาจเลือกหน่วยงานที่ได้รับรางวัลมาศึกษาเพื่อติดตามผลการดำเนินงานตามหลักสรรมาภิบาล โดยใช้การวิจัยแบบผสมทั้งการวิจัยเชิงปริมาณและคุณภาพ โดยการสัมภาษณ์เพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงลึกต่อไป

กิตติกรรมประกาศ

โครงการวิจัยนี้ได้รับทุนสนับสนุนการวิจัยจากสถาบันพระปกเกล้า

เอกสารอ้างอิง

เจริญ เจษฎาวัดีย์. 2547. การตรวจสอบสรรมาภิบาล ทฤษฎีและภาคปฏิบัติ. กรุงเทพฯ: พอดี.

ชนะศักดิ์ ยูบุรณ์. 2543. “กระทรวงมหาดไทยกับการบริหารจัดการที่ดี” การปกครองที่ดี (Good Governance). กรุงเทพฯ: บพิธการพิมพ์.

ชัยอนันต์ สมุทวณิช. 2541. Good Governance กับการปฏิรูปการศึกษา-การปฏิรูปการเมือง. กรุงเทพฯ: วชิราวุธวิทยาลัย.

ไชยวัฒน์ คำชู. 2545. การบริหารการปกครองที่โปร่งใสด้วยจริยธรรม. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช.

ถวิลวดี บุรีกุลและวันชัย วัฒนศัพท์. 2545. โครงการศึกษาเพื่อพัฒนาดัชนีวัดผลการพัฒนาระบบบริหารจัดการที่ดี. นนทบุรี: สถาบันพระปกเกล้า.

ธีรยุทธ บุญมี. 2541. สังคมเข้มแข็ง ธรรมรัฐแห่งชาติ. กรุงเทพฯ: สายธาร.

บวรศักดิ์ อุวรรณโณ. 2542. การสร้างสรรมาภิบาล (Good Governance) ในสังคมไทย. กรุงเทพฯ: วิญญูชน.

ประเวศ วะสี. 2541. ธรรมรัฐจุดเปลี่ยนประเทศไทย. กรุงเทพฯ: อัมรินทร์พรินติ้ง แอนด์ พับลิชซิ่ง.

พจนานุกรมลองดู. 2561. สรรมาภิบาล. สืบค้นจาก <https://dict.longdo.com>.

พระราชกฤษฎีกาว่าด้วยหลักเกณฑ์และวิธีการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี พ.ศ.2546.

ระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยการสร้างระบบบริหารกิจการบ้านเมืองและสังคมที่ดี พ.ศ.2542.

ราชบัณฑิตยสถาน. 2561. Good Governance. สืบค้นจาก <http://rirs3.royin.go.th/coinages/webcoinage.php>.

วรรณพร เทพหัสดิน ณ อยุธยา และคณะ. 2555. หลักสรรมาภิบาลของการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี = Good governance. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาระบบราชการ.

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาระบบราชการ. 2556. หลักสรรมาภิบาลของการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาระบบราชการ.

สุดจิต นิมิตกุล. 2543. กระทรวงมหาดไทยกับการบริหารจัดการที่ดี. กรุงเทพฯ: บพิธการพิมพ์.

อมรา พงศาพิชญ์ และ นิตยา ภัทรลีรดาพันธ์. 2541. รายงานผลการวิจัยเรื่ององค์การให้ทุนเพื่อประชาสังคมใน
ประเทศไทย. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

อมรา พงศาพิชญ์ และ นิตยา ภัทรลีรดาพันธ์. 2543. ธรรมรัฐกับประชาสังคม. ใน การปกครองที่ดี (Good
Governance). กรุงเทพฯ: บพิธิการพิมพ์.

อรพินท์ สพอิชชัย. 2540. สังคมเสถียรภาพและกลไกประชารัฐที่ดี. กรุงเทพฯ: ทีดีอาร์ไอ.

อานันท์ ปันยารชุน. 2542. มุมมองนายอานันท์. กรุงเทพฯ: มติชน.

Asian Development Bank. 1995. **Governance Sound Development Management**. Manila: ADB Press.